

Леська Л.П.

УДК – 821.161.3

Ідэя ператварэння ў вершаваных творах Уладзіслава Сыракомлі

Ідэя *ператварэння* (преображения) чалавека ў вершаваных творах Уладзіслава Сыракомлі даследуецца ўпершыню, хаця творчая спадчына “вясковага лірніка” вывучаецца даўно [1, 10, 11, 13, 16, 17, 24].

Метадалагічныя падыходы да з’явы *ператварэння* былі зроблены яшчэ ў глыбокай старажытнасці [1], але актыўнае выкарыстанне гэтага паняцця ў славянскіх мовах і літаратурах звязана з прыняццем хрысціянства і перакладам евангельскіх тэкстаў. У трох Святых Дабравесцях (паводле Мацвея (XVI, 28; XVII, 1-9) Марка (IX, 1-13) і Лукі (IX, 27-36) апавядаецца пра *ператварэнне* Ісуса Хрыста на вачах яго вучняў Пятра, Паўла, Якава, Яна: “І ператварыўся ён перад імі, і зазяла Яго аблічча, як сонца, а адзенне Яго зрабілася белым, як святло” [21, с. 47].

Падзвіжнікі першых стагоддзяў хрысціянства (Апанас Вялікі, Рыгор Ніскі) прапагандавалі ідэю абагаўлення чалавека, г.зн. яднання яго з Богам, з сапраўдным быццём. Духоўна-філасофскія вучэнні эзатэрычнай арыентацыі (герметызм, неаплатанізм, кабала, алхімічная філасофія, тэасофія XIX стагоддзя) надавалі надзвычай важнае значэнне *ператварэнню* (преображению) чалавечага духа. Мысляры XIX – XX стст. (С. Булгакаў, І. Ільін, А. Лосеў, М. Лоскі, А. Белы, У. Салаўёў) прапаноўвалі свае канцэпцыі трансфармацыі чалавека. У. Лоскі адзначаў, што *ператварэнне* разглядалася ў Халкідонскім дагмаце (451 г.) як “яднанне ў Богачалавеку дзвюх прырод (Боскай і чалавечай)” [15, с. 111]. А. Белы лічыў *ператварэнне* цэнтральнай катэгорыяй рускай літаратуры канца XIX – пачатку XX стст. Яна, паводле бачання вучонага, набыла ўніверсальны характар, вызначыла і абумовіла адметнасць мастацкай свядомасці эпохі. «Руская літаратура XIX стагоддзя, — слухна меркаваў А. Белы, — “суцэльны заклік да *ператварэння* жыцця” [4, с. 38]. Такой жа думкі прытрымліваўся С. Булгакаў, калі падкрэсліваў, што “вярхоўная задача мастацтва — прасвятліць матэрыю прыгажосцю, паказваючы яе ў святле *ператварэння*” [4, с. 351].

Такім чынам, у філасофскіх трактатах XIX пачатку XX стст. *ператварэнне* ў кантэксце хрысціянскай традыцыі разглядалася як спосаб і прыныцп разумення свету, як сэнс чалавечага быцця. У такім жа ключы гэта з’ява трактуецца і сучаснымі літаратуразнаўцамі [2].

Задачай дадзенага артыкула з’яўляецца асэнсаванне ідэі *ператварэння* (преображения) ў вершаваных тэкстах Уладзіслава Сыракомлі. Для вырашэння яе неабходна ўнесці ўдакладненні ў тэрміналагічнае вызначэнне галоўнага паняцця работы. Напачатку звернемся да семантычнага і этымалагічнага аналізу слова *ператварэнне* (“преобразование”), якое мае стараславянскае паходжанне і “з’яўляецца вытворным ад дзеяслова “преобразити”, які паходзіць ад грэчаскага слова metamorphosis, утворанага ад metamorphoyn “пераафармляць” (meta — “пера”, “пасля”, “за”; morfe — форма)” [26, с. 48]. Стараславянскі

назоўнік *ператварэнне* (*преображение*) “спалучае ў сабе значэнне прэфікса ўзмацнення “прэ” (інд. еўр. – *рег* – “над, звыш, празмерна”) – і дзеяслова “образіти” — надаць чаму-небудзь, або каму-небудзь, вобраз, форму, выразаць, намаляваць” [27, с. 108]. Паняцце “*ператварэнне*” (“*преображение*”), паводле тлумачэнняў, прыведзеных у слоўніках артыкулах, іманентна змяшчае ў сабе сэнс *метамарфозы*, “*пераўтварэння*” – “поўнай, дасканалай змены” [3] [26].

Тэарэтычнае асэнсаванне *метамарфоз* праведзена ў працах Г. Гегеля, І. Гётэ, А. Лосева, М. Бахціна, С. Аверынцава, Е. Меляцінскага, У. Топарава, Ю. Лотмана, Я. Галасаўкёра. І. Гётэ, які адным з першых разглядаў свет як адзінае быццё, якое валодае ўласнымі заканамаі развіцця. Гётэ лічыцца заснавальнікам навукі пра жывое, якую ён абазначыў як марфалогію (*morfe* – форма, *logo* – наука) – *вучэнне пра форму, стварэнне і пераўтварэнне* арганічных цел. У аснове яго марфалогіі ляжыць так званая “*тэорыя метамарфоз* (ад грэц. *meta* — паміж, пасля і *morfe* — форма), якая раглядае *пераўтварэнні, сутнасны змяненні, пераўвасабленні*” [7]. А. Лосеў і Я. Галасаўкёр, як і іх папярэднікі бачылі свет у шматлікіх пераўтварэннях, але даследчыкі прытрымліваліся двух адрозных поглядаў на прыроду *метамарфозы*. А. Лосеў абмяжоваў *метамарфозу* толькі міфічнай свядомасцю [14], Я. Галасаўкёр звязваў яе з іншымі сферамі культуры [8]. У сваёй працы, пагаджаючыся з канцэпцыяй Я. Галасаўкёра, мы будзем вывучаць адзін з варыянтаў *метамарфозы – ператварэнне* (*преображение*) як спосаб існавання герояў і аснову іх духоўнай эвалюцыі, як прынцып разумення свету ў вершаваных тэкстах Уладзіслава Сыракомлі.

У такім сэнсавым напаяўненні *ператварэнне* прадстаўлена ў працы Н.В. Башковай, якая сфармулявала найбольш дакладнае вызначэнне гэтага паняцця, як “*прагрэсіўнага цэласнага працэсу глыбіннай трансфармацыі прыроды чалавека ў якасна-новы яе тып -- касмічнага чалавека (звышчалавека), які звязаны з развіццём яго ўнутраных здольнасцей і ўласцівасцяў*” [2, с. 21].

Зыходзячы з вышэй прыведзеных тлумачэнняў, мы будзем разглядаць *ператварэнне* (*преображение*) у вершаваных У. Сыракомлі як адзін з варыянтаў *метамарфозы*, які праявіўся ў традыцыйна хрысціянскім выглядзе. У. Сыракомлі, па нашаму меркаванню, наглядна паказвае, як беларуская літаратура вярнулася да сваіх духоўных першавытокаў – хрысціянскіх традыцый. У сувязі з гэтым К. Лецка ў даследаванні “Вытокі і генезіс беларускага рамантызму XIX стагоддзя” адзначае: “Калі гаварыць пра блізкасць пісьмовай слаvesнасці Беларусі XIX стагоддзя да настрояў біблейска-хрысціянскай малітвы, то ніяк нельга абысці ўвагаю рамантычныя вершаваныя “Малітвы на абразках” У. Сыракомлі, дзе праз абразовы лік Ісуса Хрыста, Маці Боскай, Бога і іншых святых выяўляюцца не толькі погляды і пачуцці паэта, але раскрываюцца біблейскія і хрысціянскія вытокі і станаўленне яго духоўнай паэзіі...” [14, с. 154]. Услед за К. Лецкам “патрыятычна-рэлігійны змест” [21, с.

28] твораў У. Сыракомлі падкрэслівае і даследчыца Г. Серэхан. Сувязь літаратуры рамантызму з хрысціянскай эстэтыкай тэарэтычна абгрунтавалі іёнскія рамантыкі. Вядомая шэлінгаўска-шлегелеўская формула, якая вызначыла “рамантычнае мастацтва як “імкненне канечнага да бясконцага”, ужо арганічна звязана з рэлігіяй, з Боскім прасвятленнем паэта” [13, с. 4]. Светапогляд У. Сыракомлі нельга глыбока асэнсаваць без суаднясення творчасці паэта з хрысціянскай анталогіяй, антрапалогіяй і аксіялогіяй. Так у вершы “Труны Радзівілаў у езуіцкім касцёле” паэт раскрыў зменлівую, ператваральную прыроду добра і зла, сакральны характар вечнасці і бессмяротнасці, выявіў сэнс чалавечага жыцця. Стрыманымі “халоднымі” выразамі аўтар апісвае склеп, дзе знайшлі спачын вяльможы, заўважае, што ад знатных асоб засталіся толькі сатлелыя шкілеты: згнілі пані і пані, а памяткай аб былой знатнасці засталіся толькі багатыя ўборы і гербы. У фінале твора гучыць думка, што калі б Радзівілы і зараз паўставалі, то простых людзі падалі б ад вялікага сполаху, а “знаць і зірнуць не захацела б” [22, с. 20]. У. Сыракомля акцэнтуюе ўвагу на пагардлівых адносінах вяльможаў да простых людзей, тым самым фармулюе ісціну, што няледзячы на сваё высокае паходжанне, галоўныя героі верша “Труны Радзівілаў у езуіцкім касцёле” не спасціглі таямніцу эвалюцыйнага перацарэння, перараджэння: высокая духоўнасць не прыроджаны дар, яе асновы — добрыя ўчынкі, спагадлівае сэрца. Вечны ўспамін не залежыць ад багатства і паходжання. Пасмяротная слава і памяць нараджаецца з дабрачыннасці чалавека. Гэтую думку падтрымаў і развіў папличнік У. Сыракомлі, яго гучань і дарадца В. Каратынскі. У вершы “Каралеўскі плашч” ён ушанаваў памяць пра польскую каралеву Ядзвігу, падчас каранацыі якой, сабраўся вялікі натоўп, і ніхто не заўважыў як маленькі хлопчык ледзьве не утапіўся ў халоднай вадзе. Толькі каралева спагадліва абагрэла няшчаснага, і яе дабрыня была праслаўлена. Не толькі дабро робіць людзей бессмяротнымі, у вершы “Хвоя” У. Сыракомлі неўміручым стала зло, яно не ператварылася. У першых радках твора раскрываецца дынамічны малюнак росту хваінкі, гучыць гімн жыццю:

Ствол яе браўся ў сілу,
Верхавіна буяла,
Пакручастае голле
Раскінула шырока,
А карэнне ўсё болей,
Запускала глыбока [22, с. 57].

У гэтай сімвалічнай і далёкай глыбіні зямных нетраў хваінка сутыкнулася з вялікім злом: яна ўрасла ў дамавіну ліхога чалавека, які пры жыцці нікога не любіў і ў душы трымаў яд. Па ўсім відаць, каханне, любасць і бяззмежная дабрыня дораць жыццё пасля смерці, а бяздушша нясе поўную смерць, змярцвенне, забыццё. “Неператворанае зло” цалкам згубіла бедную хваіну, яна нават не паспела кінуць сваё зерне ў зямлю і не атрымала надзеі ізноў

адрадзіцца і заквітнець. Так зло зрабілася непераможным, а жыццёлюбівая хваінка стала ахвярай агіднага чалавека.

Складаная *метамарфоза* ў вершы У. Сыракомлі развіваецца з двух адзінкавых *пераўтварэнняў*: спачатку аўтар падае росквіт дрэўца, хай сабе і на могільніку, а потым разгорнута апісвае немінуючую гібель хваінкі. *Метамарфоза* падобнага тыпу ўжываецца аўтарам і ў вершаваных гутарках “Паштальён” і “Хадыка”. У абодвух творах паэт прасочвае *нараджэнне грахоўнага пачатку* і падае шляхі яго пераадолення. Асочнік Хадыка — галоўны герой аднайменнай гутаркі забіў лоўчага, засёк яго сякерай. “Гарачыя” кроплі чалавечай крыві ўпіліся не толькі ў вопратку небаракі, але і ўскалыхнулі душу, закранулі сумленне. Здзейснены грэх стаў пачаткам “адыходу”, адчужэнн хрысціяніна Хадыкі ад людзей і *пераўтварэння* яго ў паганца. Асочнік прыгадвае:

Я плакаў доўга, а бяды не сходзі,
Пасля здзічэў у нетрах непраходных,
Нібыта вырас у нары ваўчынай [22, с. 101].

“Здзічэлы” Хадыка пазбавіўся ўсіх чалавечых выгод і даброт, голымі рукамі паляваў на звера, прыслухоўваўся да жыцця прыроды, але ніколі не забываўся на тое, што ён — чалавек, сумленне мучыла душу забойцы. Часам гаротнік упадаў у роспач, нават хацеў скончыць гэтую жыццёвую пакуту самагубствам, і толькі праца давала ратаванне. Калі Хадыка ўгледзеў у лясным гушчары недагледжаных пчолак: Паляшущкая абачлівасць і гаспадарлівасць “прачнулася”.

Кроў палеская ў жылах азвалася зноўку:
Не Я думаць аб смерці пакуль пачакаю,
Пчол спярша абяру і зраблю ім дамоўку [22, с. 99].

Трыццаць гадоў Хадыка пражыў адзін: то, як дзікі, натуральны чалавек яднаўся з прыродай, радаваўся, як “вада плюскочыць, зяблікі цвіркочуць” [22, с. 98], то, як хрысціянін, ставіў крыж пры багне — знак пашаны Богу. Пад старасць грэшнік вярнуўся да людзей, каб быць асуджаным, нягледзячы на тое, што ён ужо даўно перажыў, адпакутаваў пакаранне за сваё злачынства:

Глупства суд чалавечы! У сэрцы глыбока –
Горшы суд... Там сумленне адно валадарыць,
Зуб за зуб патрабуе і вока за вока...

Дык нясіце ланцуг, я гатовы да кары [22, с. 95].

“Вяртанне” — гэта не толькі фізічнае перамяшчэнне героя, прыход да людзей, але “вяртанне” — духоўны рост, “вяртанне” да Бога. Хадыка прагадваў:

Не ведаю, які быў дзень той судны,
Ды званары са Слуцка мне казалі,
Што ў кляштары памёр стары прыблудны,
Якога быццам бы Хадыкам звалі.
А між бароў, сярод імшары дзікай,

Дасюль вядзецца пасека лясная,
Багата дзіў аб ёй апавядаюць
І называюць гэтак жа – Хадыка. [22, с. 105]

Так, смерць героя набывае значэнне канчатковага ачышчэння і з’яднання з Богам.

У гутарцы “Хадыка” вырашаецца праблема героя з узмоцненым пачуццём асабістай годнасці, якое ў хрысціянскай антрапалогіі з’яўляецца асноўным выражэннем Боскага вобліку ў чалавеку. Хадыка здзейсніў страшны грэх, але застаўся вернікам, ён пакаяўся і ўшанаваў крыж — сімвалічную выяву хрысціянскай прадвызначанасці і наканаванасці. Адразу пасля страшных падзей асочнік не мог нават перажагнацца, ён не знаходзіў смеласці і сілы ні памаліцца, ні проста зіркнуць да небасхілу, але паступова Боскае перамагло ў душы гаротніка, пасля доўгіх пакут прыйшоў выратавальны час спавядання, супакаення і смерці, як поўнага змірэння перад Богам і людзьмі, поўнага *ператварэння (преображения)*.

Душэўнае суцяшэнне пасля споведзі ў карчме знаходзіць і пакутны фурман з гутаркі “Паштальён”. У гэтым творы паэт раскрывае безгалосае гора простага чалавека, перажывае разам з ім усю трагедыю і імкнецца падказаць няшчасным як пераадолець вялікую скруху і абнавіцца перад Богам. На пачатку гутаркі фурман вясёлы, закаханы і бяздумны выконвае загад пісара, вязе тэрміновую дэпешу ў горад. У дарозе ён трапіў у жахлівую завіруху, прыродная стыхія пазбавіла героя ўстойлівасці, звузіла і абмежавала прастору яго асабовага самавыяўлення. Жахлівая завіруха — выява стыхійнага хаосу — бясформеннага быцця, якое, паводле тлумачэння рускага даследчыка С. Аверынцава, папярэднічала першастварэнню. У гэты вызначальны прасторава-часавы момант герой пастаўлены перад выбарам: альбо дапамагчы невядомаму падарожнаму, які заблукаў, крычыць і просіць паратунку, альбо бесклапотна ехаць і выканаць загад. Фурман не спыніў каня, не дапамог падарожнаму, але ў хуткім часе ён будзе пакутаваць ад думкі, што ў парыве слабасці не выратаваў чалавека. Яшчэ болей забаліць яго душа, калі ў змерзлым падарожным ён пазнае сваю каханую. Час не прыносіць паратунку і збавення, успаміны аб страшнай падзеі прыводзяць фурмана да роспачы. Гераіня з верша У. Сыракомлі “Замець” не спазнае падобных фурманавым пакуты сумлення, бо надзеленая спачувальнай душой, яна не можа спаць спакойна, ведаючы, што пад час віхуры “недзе гінуць людзі” [22, с. 63]. Жанчына трапляе ў “першастваральны хаос”, але ў адрозненне ад фурмана з гутаркі “Паштальён”, яна наадварот імкнецца дапамагчы бліжнім, запальвае лучыну і ўтыкае яе між бяровён:

І агонь шугае,
Аж трашчаць іскрыны [22, с. 63].

Агеньчык з верша “Замець” сімвалізуе яднанне людзей, з’яўляецца абаронцам ад віхуры, ветру і буры, а ў гутарцы “Ілюмінацыя” (успамін пад

дождж) становіцца сімвалам безабароннасці чалавечага жыцця перад жорсткім светам. У першай частцы твора намаляваны шэры восеньскі вечар з абложным дажджом, санлівай прыродай, праніклівым голасам званочка, які, абудзіў чуллівую душу і лірычны герой прыгадаў гісторыю старой ліцвінкі. У маладосці яна страціла сыночка Антосіка, хлопчык захварэў на воспу і магчыма ачуняў бы, калі б маці яго як след даглядала. Жанчына вымушана была пакінуць хворае дзіця адно ў халоднай хаце і пайсці запальваць паходні, падтрымліваць ілюмінацыю, якая, як вогненнае мора, асвятляла неба ў час святкавання народзін Кароля. Пакуль маці распальвала агонь, “смерць хапае дзіця ў ледзяныя ўціскі, ахалоджвае сэрца”[22, с. 142]. Яшчэ і на другі дзень святкавалі магнаты, а змізарнелая жанчына ішла на могілкі за “труною дзіцячай” [22, с. 143], на плячах яна несла крыжык. Гераіня У. Сыракомлі суцішана прымірылася з наканавасцю лёсу, хаця і перажыла страшнае гора, але не страціла жыццёвых сіл.

Такім чынам, ідэя *ператварэння* выяўляецца ў У. Сыракомлі ў ідэяна-тэматычнай структуры твораў, у сюжэтна-кампазіцыйнай будове ў сістэме вобразаў. Сімвалічныя вобразы крыжа, плшчы, і вобразы першастыхій (найчасцей хаосу, завірухі, дажду, агні) у вершаваных творах аўтара асвятляюць багацце ўнутранага свету герояў, выразна перадаюць стасункі чалавека з Богам, спрыяюць раскрыццю двух выніковых момантаў *ператварэння* чалавека: вяртання чалавечага аблічча (гутарка “Хадыка”) і набыццё высокай Богачалавечнасці (гутарка “Ілюмінацыя”).

Літаратура:

1. Баршчэўскі, Л.П., Васючэнка, П.В., Тычына, М.А. Беларуская літаратура і свет / Лявон Баршчэўскі, Пятро Васючэнка, Міхась Тычына. – Мінск : Радзёла-плюс, 2006. – 574 с.
2. Башкова Н.В. Преображение человека в философии русского космизма [Текст] / Н.В. Башкова. – М.: UPSS, 2007. – С.21.
3. Бахтин, М.М. Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет / М.М. Бахтин. – Москва : Худож. лит., 1975. – 505 с.
4. Белый А. Символизм как миропонимание [Текст] / А. Белый . – Москва : Республика, 1994. – С. 351.
5. Булгаков С.Н. Вехи. Из глубины [Текст] / С.Н. Булгаков. Москва : Правда, 1991. – С. 352.
6. Гегель, Г.-В.-Ф. Эстетика в 4-х томах. Т.2. / Г.В. Гегель. – Москва : Искусство, 1969. -- 326 с.
7. Гете, И.В. Избранные философские произведения / И.В. Гете. – Москва : Наука, 1964. – 215 с.
8. Голосовкёр, Я.Э. Логика мифа / Я.Э. Голосовкёр.— Москва : Главная редакция восточной литературы издательства "Наука", 1987.—217 с.

9. Гольденберг, А.Х. “Мертвые души” Н.В. Гоголя и традиции народной культуры : Учебное пособие по спец курсу / А.Х. Гольденберг. – Волгоград : ВТПУ, 1991. – 76 с.
10. Дорошевич, Э.К., Конон, В.М. Очерк эстетической мысли Белоруссии. / Э.К. Дорошевич, В.М. Конон – Москва : Искусство, 1972. – 319 с.
11. Drogoszewski, A Wladyslaw Syrokomla / A. Drogoszewski. -- W-wa, -- 1905. – 143 s.
12. Ильин, И.А. О тьме и просветлении. Книга художественной критики : Бунин, Ремизов, Шмелев [Текст] / И.А. Ильин. – Москва : Скифы, 1991.-- 209 с.
13. Канунова, Ф.З. Нравственн-эстетические искания русского романтизма и религия (1820-1840-е гг.) / Ф.З. Канунова, И.А. Айзикова. – Новосибирск : Науч.-изд. центр «Сиб. хронограф», 2001. – 302 с.
14. Лецка, К.І. Вытокі і генезіс беларускага рамантызму ХІХ стагоддзя: Манаграфія / К.І. Лецка. – Гродна : ГрДУ, 2003. – 370 с.
15. Лосев, А.Ф. Античная мифология в её историческом развитии. / А.Ф. Лосев. – Москва : Учпедгиз 1957 – 620 с.
16. Лосский, В.Н. Очерк мистического богословия Восточной церкви // Лосский В.Н. Боговидение. Москва : ООО «Изд-во АСТ», 2003.-- С. 111-130.
17. Мальдзіс, А.І. Падарожжа ў ХІХ стагоддзе. З гісторыі беларускай літаратуры, мастацтва і культуры : Навукова-папулярныя нарысы / А.І. Мальдзіс. – Мінск : Нар. асвета, 1969. – 208 с.
18. Мархель, У.І. Лірык Вясковы: Уладзіслаў Сыракомля ў беларуска-польскім літаратурным узаемадзеянні / Рэд. А.І. Мальдзіс / У.І. Мархель – Мінск : Навука і тэхніка, 1983 . – 192 с.
19. Мархель, У.І. Творчасць Уладзіслава Сыракомлі / У.І. Мархель. – 2-е выд., дапоўненае і перапрацаванае. – Мінск : Беларуская навука, 2005. – 236 с.
20. Соловьёв, В.С. Собр. сочинений и писем: В 15 т. / Под ред.С.М. Соловьёва, Э.Л. Радлова, -- Репринт. Изд.-- Москва : ПАИМС, 1992. – 216 с.
21. Серэхан, Г. Кантата У. Сыракомлі “Францішак Асізскі” і духоўныя пошукі літаратуры Рамантызму // Наша вера. - 2011,- №1. -- С. 28.
22. Сыракомля, У. Добрыя весці: Паэзія, проза, крытыка / Уклад. і камент. У. Мархеля, К. Цвіркі; Прадм. К. Цвіркі / У.Сыракомля. – Мінск : Маст. літаратура, 1993. – 526 с.
23. Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста Паводле Мацвея святое Дабравесце // Пераклад і каментарыі А. Клышкі // Спадчына 1990 , №2, с. 47.

24. Тычко, Г.К. Беларуская літаратура XIX -- XX стагоддзяў: час і асобы : вучэбна-метадычны дапам. / Г.К. Тычко. – Мінск : Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў, 2010. – 210 с.

25. Поэтика древнеримской литературы / [С.С. Аверинцев, М.Л. Гаспаров, Н.И. Григорьева и др.] – М. : Наука, 1989. – 260 с.

26 Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4-х т. М.: Прогресс, 1987. С. 359.

27. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В. 2-х т. М.: Русс. яз., 1999, 320 с.

[1] • Ужо індыйскія ўпанішады сцвярдажалі ідэю *ператварэння (преображэння)* з многа чалавека шляхам зліцця яго з абсалютнай рэальнасцю; будызм прапанаваў сваю канцэпцыю дасягнення і ўрвань -- вышэйшага стану чалавечай свядомасці. Класічная індыйская ёга была прывесчана практыцы духоўнага вызвалення. Даоскія манахі-алхімікі шукалі сродкі як фізічнай, так і духоўнай бессмяротнасці чалавека, імкнуліся пераўтварыць яго прыроду. У старажытным Егіпце, Вавілоніі, Грэцыі, і Рыме рыхтавалі чалавека (праз прысвячэнні ў м. тэрыі) да другога духоўнага нараджэння. Сакрат і Платон клапаціліся пра душу. Паводле трактоўкі Платона, працэс пазнання з цягам часу становіцца працэсам маральнага абнаўлення, ператварэння (преображэння) душы.

[2] Туровец, Т.А. Творение и преобразование [Текст] / Т.А. Туровец ; отв. Ред. О.Е. Иванов. – Санкт-Петербург : Церковь и культура , 2008 (Исследования и публикации) / Ин-т богословия и философии) ; Воробец Т.А. Метасюжет преобразования как единый семантический код лирики С. И. Тютчева : диссертация кандидата филологических наук Быстров : 10.01.01 / Воробец Татьяна Алексеевна; [Место защиты: ом. гос. ун-т им. Ф.М. Достоевского] Омск, 2007. В.Н. Идея преобразования у русских символистов (Д. Мережковский, А. Белый,) : автореферат диссертации на соискание учёной степени доктора филологических наук – Санкт- Петербург, 2004, 36 с. Специальность 10. 01. 01. Институт русской литературы (Пушкинский Дом) РАН

[3] Метамарфоза, паводле слоўніка іншамоўных слоў: (Булыка А.М. Слоўнік іншамоўных слоў. Актуальная лексіка / Аўт. склад. А.М. Булыка.— Мн.: ТАА “Харвест”, 2005. – 336. С.186 (Метамарфоза лац. metamorphosis, ад гр. metamorphosis - пераўтварэнне – значная перамена, істотнае змяненне.